

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 114 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyea Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiyoy Mamasoliyeva	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinisho Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	

Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumayeva	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromodlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятова Камола Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	

DAVLAT XIZMATCHISI FAOLIYATIDA IJTIMOY JAVOBGARLIKNING O'RNI

X. X. Ikramov

FarDU tadqiqotchisi

Annotatsiya: Yangi O'zbekistonni barpo etishda davlat xizmatchilarining faoliyatini tartibga solish va ijtimoiy javobgarligini oshirishga doir ilmiy-huquqiy asoslar, davlat boshqaruvining erkinlashtirilishi, davlat hokimiyati organlarini markazlashgan tizimdan markazlashmagan tizimga o'tkazish bo'yicha islohotlarning tobora chuqurlashib borishi davlat xizmatchilarining faoliyatiga bir qator yangi talablar qo'yilishiga sabab bo'lmoqda.

Kalit so'zlar: Davlat xizmatchilari, davlat va jamiyat, davlatchilik asoslari, siyosiy mas'uliyatsizlik.

Abstract: The scientific and legal basis for regulating the activities of civil servants and increasing their social responsibility in the establishment of a new Uzbekistan, the liberalization of public administration, the deepening of reforms on the transfer of state authorities from a centralized system to a decentralized system, put a number of new demands on the activities of civil servants. is causing it to burn.

Key words: Civil servants, state and society, foundations of statehood, political irresponsibility.

Аннотация: Научно-правовые основы регулирования деятельности государственных служащих и повышения их социальной ответственности в условиях становления нового Узбекистана, либерализации государственного управления, углубления реформ по переводу органов государственной власти из централизованной системы в децентрализованную, выдвинул ряд новых требований к деятельности госслужащих, что вызвало ее обострение.

Ключевые слова: Государственные служащие, государство и общество, основы государственности, политическая безответственность.

Davlat xizmati davlat boshqaruvi tizimining muhim elementi bo'lib, uning samarali faoliyat ko'rsatishi fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga rioya etilishini, mamlakatning izchil va barqaror rivojlanishini belgilab beradi. Shu sababli ushbu tizimni doimiy ravishda isloh qilib borishga harakat qilinadi. Ana shu ma'noda, jamiyat taraqqiyotida va davlatchilikning shakllanishida davlat xizmatchilarining o'ziga xos o'rni, roli alohida ahamiyatga egaligini qayd etish lozim. Shu bilan birga, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-huquqiy, moddiy-ma'naviy ehtiyojlarini qondirish uchun amalga oshiradigan faoliyati insonlar va davlatning kelajagini belgilab beradi. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti ta'kidlab o'tganidek, "...ko'plab davlat xizmatchilarining zimmasiga katta ma'suliyat yuklanganiga qaramasdan, ularning ish kuni va ish haftasi aniq me'yorga solinmagani hech kimga sir emas. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat xizmatchilariga yuksak talablar qo'yishdan oldin ularning huquqlarini kafolatlash va himoya tizimini mustahkamlash darkor"¹. Ushbu so'zlardan davlat xizmatchilariga e'tibor qanchalik muhimligini bilish mumkin.

Ijtimoiy-iqtisodiy sohalarida bozor munosabatlarini qaror toptirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirish bilan bog'liq keskin obyektiv o'zgarishlar davlat va nodavlat tashkilotlarining boshqaruv sohalarida ishlayotgan davlat xizmatchilarini tayyorlash, tanlash, qayta tayyorlash yoki malakasini oshirishni zamonaviy usullarda doimiy yangilab turishni taqozo etmoqda. Bu bejiz emas, albatta. Zero, davlat hokimiyati va boshqaruv tizimi har qanday jamiyatda ichki barqarorlik, taraqqiyot va farovonlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi alohida organlar vazifasini bajaradi. Shuningdek, turli obyektiv sabablarga ko'ra ham ijtimoiy hayotda yuz beradigan inqirozli vaziyatlarda davlat xizmatchilarining ijtimoiy javobgarligi va ijtimoiy tartibotni saqlashdagi o'rni oshib bormoqda.

Davlat xizmatchilarining faoliyatini baholashda bu ishda ijtimoiy javobgarlikning o'rni nihoyatda muhimligini nazardan qochirmaslik lozim. Zero, har bir davlat xizmatchisi o'z faoliyati orqali davlatchilik asoslari mustahkamlanishiga va jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, har bir shaxs kabi

1 Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qati'yat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – T.: O'zbekiston, 2017. – B. 58. (591)

davlat xizmatchilari ham o'z faoliyatining natijasi uchun davlat va jamiyat oldida javobgar. Davlat xizmatchisi davlat organlarining huquqlarini ro'yobga chiqarish bo'yicha tashkiliy-boshqaruv funksiyalarini bajaradigan, fuqarolar uchun huquqiy oqibatlar keltirib chiqaruvchi yuridik ahamiyatga ega harakatlarni amalga oshiradigan shaxs². "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 4-moddasiga ko'ra, "davlat fuqarolik xizmatchisi davlat lavozimida faoliyatini amalga oshiruvchi Davlat lavozimlar reyestriga qo'shilgan O'zbekiston Respublikasi fuqarosi"³dir.

Tadqiqotchi M. A. Katrichning quyidagi fikrlari yuqoridagi fikrimizga misol bo'ladi: "Mamlakatning hozirgi kuni va kelajagi bu kabi shakllarning to'g'ri tanlanishiga bog'liq. Chunki, jamiyat hayotidagi tangliklarni bartaraf etish resurslari, shuningdek uning rivojlanishi uchun qo'shimcha turtki berishga qodir imkoniyatlar, aynan muayyan hudud uchun muhim muammolarni yechishda fuqarolarning faolligi va tashabbuskorligiga tayanuvchi omillar mahalliy o'zini o'zi boshqarish zahirida yashiringan"⁴.

Davlat xizmatchilari davlat boshqaruvining o'ta muhim subyekti hisoblanadi. Shuning uchun ham prezident Sh. M. Mirziyoyev davlat xizmatchilarining dunyoqarashini zamonaviylashtirish, ijtimoiy javobgarligini oshirish maqsadida ular faoliyatining mezonlarini ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi. Prezident davlat xizmatiga kadrlarni tanlashda bu kabi xislatlarga e'tibor berishni vazifa qilib qo'yishga oid qarashlarini o'z chiqishlarida ko'p bora ta'kidlab o'tgan. Ayni damda har bir davlat xizmatchisining o'z ishiga mas'uliyatini tubdan o'zgartirish, ijtimoiy javobgarligini oshirish hamda tegishli bilim va tajriba, yuqori malakaga ega bo'lishi lozimligini davlatimiz rahbari har bir chiqishida takrorlashdan charchamaydi. Negaki, bu masala hozirgi vaqtda zamonaviy boshqaruvni tashkil etishda muhim o'rin tutadi.

Kasb etikasida "kompetentlik" tushunchasi ko'p ishlatiladi. Bu so'z o'z ishining ustasi bo'lish, sohasining sir-asrorini chuqur bilish, ijtimoiy javobgarlikni teran his qilishni anglatadi. Ya'ni insonning o'z sohasida mohir, bilimdon bo'lishi zamon talabidir. Har bir davlat xizmatchisining faoliyatiga ana shu talabga qay darajada javob berishiga qarab baho berishimiz mumkin. Shu o'rinda O'zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimovning quyidagi so'zlarini ta'kidlash o'rinli: "Men bu talablardan mas'uliyat va ijtimoiy javobgarlik masalasiga ko'proq e'tibor beraman. Mayli, rahbarning bilimi yetishmasin, uni o'rgansa bo'ladi. Lekin u mas'uliyat va ijtimoiy javobgarlikni unutsa, ishda hech qanday siljish va o'zgarish bo'lmaydi"⁵. Shu ma'noda, keyingi yillarda O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan davlat xizmatchilariga qo'yilgan talablar negizida, nazarimizda, ularning faoliyatini muvofiqlashtirib turuvchi huquqiy normalar, milliy-ma'naviy qadriyatlarimizda shakllangan milliy boshqaruv an'analariga asoslangan qoidalarni amaliyotda qo'llash orqali quyidagi talablar majmui shakllantirilishi lozim:

- 1) davlat xizmatiga munosib nomzodlarni tayyorlash va tanlash;
- 2) davlat xizmatiga ijtimoiy javobgarlikni chuqur his etadigan nomzodlarni tanlash;
- 3) davlat xizmatchisining:
 - o'z kasbiga doir bilim, tajriba va yuqori malakaga ega bo'lishi;
 - milliy manfaatlariga, Vatanga sadoqatli, milliy mustaqillik mafkurasiga e'tiqodli bo'lishi;
 - sobiq totalitar tuzumga xos asoratlar – ijtimoiy boqimandalik, befarqlik, yuqoridan topshiriqlar kutish, tashabbusizlik illatlaridan xoli ekanligi;
 - tashkilotchilik qobiliyatiga egaligi;
 - mustaqillikni mustahkamlashda sobitqadamlik bilan faoliyat yuritishi;
 - xalq manfaatlari va farovonligi yo'lida faoliyat yuritishga moyilligi, qarorlar qabul qilishda xalq fikri va talablarini e'tiborga olishi;
 - o'z faoliyatida atrofiga sog'lom kuchlarni birlashtira olishi, qaror qabul qilishda jamoaga tayanishi, ijro faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashishi;
 - ish jarayonida qog'ozbozlik va rasmiyatchilikka, boshqaruvning ma'muriy-buyruqbozlik usullaridan foydalanishga moyil emasligi;
 - nazariy bilimi va amaliy malakasini muntazam ravishda oshirib borishga intilishi;

2 Muhammadjonova L. A. Davlat xizmatchisi etikasi va imiji: O'quv qo'llanma. – T.: Universitet, 2017. – B. 3.

3 O'zbekiston Respublikasi "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risidagi" Qonuni qonuni 4-moddasi.

4 Катрич М.А. Правовое государство и гражданское общество как неотъемлемые атрибуты взаимодействия власти и населения // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС. – № 1. – 2003. – С. 102.

5 Karimov I.A. O'zbek xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo'lmaydi. T. 13. – T.: O'zbekiston, 2005. – B. 229.

- zamonaviy fikrlash qobiliyatiga egaligi, o'zgacha fikrlarga toqatli (tolerant) bo'lishi, ish-faoliyatida hurf-ikrlilikka sharoit yaratishi;
- atrofidagilarning fikr va takliflarini e'tiborga olishi, o'zidan boshqacha fikrlaydiganlarni ham tinglashi va hurmat qilishi;
- davlat va xalq manfaatlarini shaxsiy manfaatlaridan ustun qo'yishi;
- ijtimoiy javobgarlikni chuqur his qilishi, o'z yurtiga fidoyi, vatanparvar bo'lishi, o'z faoliyatining mazmunini Vatanga xizmat qilish deb bilishi.

Davlat xizmatchisiga qo'yilgan mazkur talablarni, aslida, ularni ilmiy asosda ishlab chiqish yo'lidagi bir qadam deb baholash va bularning hammasini birlashtirib, quyidagicha xulosaga kelish mumkin: davlat xizmatchisi o'z faoliyatini uning ahamiyatini to'liq his qilgan holda ixtiyoriy ravishda amalga oshirishi kerak, chunki hech bir inson majburiy ravishda bajargan ishida o'z imkoniyatlaridan to'liq foydalanmasligi va fidoyilik ko'rsatmasligini ko'p kuzatganmiz.

Davlat xizmatchilarining ijtimoiy javobgarligi masalasi ular faoliyatining asosiy institutsional xususiyatini belgilaydi. Demak, davlat xizmatchisi o'z faoliyatida mustaqil va ijtimoiy javobgarlikni his qila oladigan davlat xizmatining asosiy substansiyasidir, ya'ni u o'z faoliyati bilan davlatning kelajagini belgilagani bois, ushbu faoliyati uchun javobgarlik hissi asosida faoliyat yuritishi lozim.

Binobarin, davlat xizmatchisining faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rnini aniqlash, uning davlat va jamiyat tizimidagi rolini oshirish hamda ahamiyatini tushunish taraqqiyot uchun juda muhim. Ayni paytda davlat xizmatchisining faoliyatida ijtimoiy javobgarlikni oshirish borasida rivojlangan davlatlarda ham ko'plab muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda, ilmiy tadqiqotlar o'tkazilmoqda.

Davlat xizmatchilarining shaxs sifatida yuksak darajada rivojlanishi ularning ijtimoiy javobgarlikka nisbatan ichki his-tuyg'ulari va tanlov erkinligi, siyosiy va huquqiy madaniyati darajasining yuqori bo'lishini ta'minlaydi. Aks holda davlat xizmatchisi o'z ijtimoiy mohiyatini to'liq anglab yetish va tezkor qarorlar qabul qilishga qodir bo'lmaydi. Davlat xizmatchisining faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni ko'p jihatdan turli samarasiz faoliyat turlarining oldini olish, mamlakatning izchil va barqaror rivojlanishi uchun zarur shart-sharoit yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy davlatchilikning shakllanishi va davlatning rivojlanishi ko'p jihatdan ijtimoiy javobgarlikning davlat xizmatchisi faoliyatidagi o'rniga bog'liq. Siyosatshunos M. Qirg'izboyevning fikricha, "rivojlangan mamlakatlarda inson erkinligi, davlatning jamiyat uchun xizmat qilish mas'uliyatining yuksakligi, davlat xizmatchisining ijtimoiy javobgarlikka bo'lgan yuksak munosabati kabi ijtimoiy-siyosiy qadriyatlarga amal qilinadi"⁶. Xorijiy mamlakatlarda davlat va nodavlat tashkilotlari hamda fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi munosabatlarda davlat xizmatchilarining faoliyati davomida zarur bo'ladigan ijtimoiy javobgarlikning muhim xususiyatlarini ko'rsatib o'tishimiz mumkin. Masalan, rivojlangan mamlakatlarda ijtimoiy javobgarlik davlat xizmatchilari mehnatining samaradorligini aniqlashda muhim mezon hisoblanadi. Ammo siyosiy, kasbiy va shaxsiy fazilatlar davlat xizmatchisining faoliyatida keyingi o'rinlarda turadi. Negaki, ijtimoiy javobgarlik masalasi davlat xizmatchisi faoliyatida shaxsiy fazilatlaridan ko'ra yuksak qadrlanadi. Zero, davlat xizmatchisi yuksak fazilatlar egasi bo'lishi, ammo ijtimoiy mas'uliyat va javobgarlikni his qilmasligi davlat va jamiyat manfaatlariga ziyon keltirishi mumkin.

Jamiyatda hamma insonlar ham yuksak fazilat sohibi emas, shuning uchun ijtimoiy qonunlar amal qilishi lozim. Davlat xizmatchisi aynan shu qonunlarga amal qilib, ijtimoiy javobgarlikni his qilishi uning faoliyat mezoniga aylanishi kerak. Bu yuqorida ta'kidlaganimizdek, rivojlangan mamlakatlarda yuqori darajada yo'lga qo'yilib, qonun bilan tartibga solingan. Davlat xizmatchisining faoliyatida zarur bo'ladigan yuqoridagi kabi fazilatlarining shakllanishida jamiyatning ijtimoiy-ma'naviy tuzumi, ta'lim va tarbiya tizimi alohida ahamiyat kasb etadi. F. Ravshanovning fikricha, "boshqaruv tizimi uchun talab etiladigan davlat xizmatchilarini muntazam tayyorlash; ularning ijtimoiy javobgarlikka munosabatini shakllantirish; ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy hayotdagi ilm-fan va ishlab chiqarish, davlat boshqaruvi sohalaridagi dinamik jarayonlarga mos ravishda davlat xizmatchilari tarkibini yoki ularning bilim va ko'nikmalari yangilanib turishini ta'minlash; ijtimoiy javobgarlikning davlat xizmatchisi faoliyatidagi o'rni va rolini oshirishda ilm-fan, maorif, amaliy faoliyat sohalaridagi o'zgarishlar, yutuqlarni e'tiborga olib, o'zaro integratsiyalanishiga yordam berishdan iboratdir"⁷. Mazkur omillar davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning rolinigina emas, balki barcha davlat xizmatchilari faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning alohida ahamiyatga ega ekanligini ham ko'rsatadi.

Hozirgi vaqtda davlat xizmatchisining faoliyatida ijtimoiy javobgarlik masalasi qay darajada ahamiyatga ega yoki davlat xizmatchisining iste'dodi va qobiliyatiga qarab ularning salohiyatini belgilash kerakmi yo ulardagi ijtimoiy javobgarlik tuyg'usi yuqoriligiga qarab ularga biror-bir mezon belgilash kerakmi, degan savol atrofida

6 Qirg'izboyev M. Fuqarolik jamiyati institutlari. – T.: Akademiya, 2006. – B. 31.

7 Ravshanov F. Milliy rahbarshunoslik: tarix va tajriba. – T.: Akademiya, 2007. – B. 205.

olimlar o'rtasida bahs-munozaralar davom etmoqda. Siyosiy va axloqiy tafakkur tarixida ham, ayni zamonamiz mutaxassislar qarashlarida ham nafaqat har bir insonning, balki davlat xizmatchisining ham faoliyatida ijtimoiy javobgarlik masalasi to'g'risida bir-birini inkor qiladigan yoki to'ldiradigan fikr va qarashlarni uchratishimiz mumkin. Ammo, barcha olimlarni bir nuqtada yakdil birlashtiradigan jihat shuki, javobgarlikning bir qancha turlari mavjud bo'lsa-da, davlat xizmatchisining faoliyatida ma'lum bir xatti-harakatlarni amalga oshirish jarayonidagi eng muhim narsa ijtimoiy javobgarlik masalasidir. Ushbu munozaralarning bahsli jihati shuni ko'rsatadiki, qo'yilgan savolga falsafiy-axloqiy yondashish, uning mohiyatini ochishda beqiyos ahamiyatga ega. Mazkur bahsli masala xususida faylasuf A. A. Guseynovning fikricha, barcha bahslar javobgarlikning sabab va oqibat munosabatlari doirasida olib borilmoqda, qolaversa, bahs yuritayotganlar nafaqat oddiy insonning, balki davlat xizmatchisining ham faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning sabablari va harakatlarini chegaralab qo'yishmoqda. Shuningdek, ularni davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rniga emas, balki jamiyatdagi javobgarlik va aybdorlikka oid savollar ko'proq qiziqtirmoqda. Aslida insonlarning xatti-harakatlari ularning yutug'i yoki aybi hisoblanishi mumkin, lekin davlat xizmatchisi faoliyatidagi ijtimoiy javobgarlik – boshqa masala. Chunki inson funksional jihatdan shaxs va davlat xizmatchisi sifatida boshqacha harakat qilishi mumkin. Har qanday holatda ham insonlar o'z harakatlarining oqibati uchun o'zlari javobgar bo'lishini kuzatishimiz mumkin, ammo davlat xizmatchisining faoliyatida shaxsiy javobgarlikdan ko'ra ijtimoiy javobgarlik ustun turadi. Ayni damda insonlar harakatlarining manbai ularning shaxsiy tanlovi va yo'nalishiga bog'liq. Davlat xizmatchisi faoliyatida esa bunday bo'lmaydi. Xulosa qilib aytganda, A. A. Guseynov aytganidek, inson o'zida o'z harakatlarining sababini mujassamlantiradi, davlat xizmatchisi faoliyatida esa ijtimoiy javobgarlik ko'proq rol o'ynaydi⁸.

Davlat xizmatchisining faoliyatida ijtimoiy javobgarlik masalasi bilan olimlar XX asrdan ko'proq shug'ullangan desak, to'g'ri bo'ladi. Avvalgi siyosatshunoslar, faylasuflar javobgarlikni shaxsiy darajadagi fenomen sifatida baholashgan. Lekin bu ular davlat xizmatchisining faoliyatida ijtimoiy javobgarlik masalasini ko'rmasligini bildirmaydi. Ular davlat xizmatchisining faoliyatidagi ijtimoiy javobgarlik masalasini shaxsiy-axloqiy javobgarlik orqali hal qilishga e'tibor qaratishgan. Lekin hozirgi kunda ham javobgarlik masalasi yuqori ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Ular biz tadqiq etayotgan masalani boshqacha kontekstda o'rganib chiqishgan. Masalan, nemis faylasufi I. Kant inson javobgarligining avtonom ratsionallikka asoslangan ko'rinishini ochib berishga harakat qilgan. "Kant axloqshunosligida ratsional, umumiy irodaning o'ziga xos jihati ilmdir. Kantning fikricha, sen qila oladigan narsani qilishing emas, balki aql qonuniga ko'ra bajarishing kerak bo'lgan narsalarni qila olishing kerak. Bu vazifalarni bajara olmasang, aybni tashqi jihatlardan emas, balki iroda sustligidan izlash kerak"⁹. Bundan ko'rinib turibdiki, I. Kant o'z axloqiy ta'limotining markazida tashqi emas, balki ichki cheklavlarni joylashtiradi va shu tariqa javobgarlikni vijdon bilan chambarchas bog'laydi. Demak, bu nafaqat shaxsiy faoliyatda, balki davlat xizmatchisining kasbiy faoliyatida ham muhim rol o'ynaydi. Inson har bir xatti-harakatining oqibati uchun shaxsan javobgar bo'lishi lozim bo'lganidek, davlat xizmatchisi ham o'z faoliyatida ijtimoiy javobgarlikka ega bo'ladi. Davlat va jamiyat taqdiriga befarq bo'lmaslik uning zimmasidagi asosiy majburiyat hisoblanadi. Chunki majburiyat jamiyatga xos hodisa bo'lib, u davlat va jamiyat tomonidan davlat xizmatchisiga berilgan vakolatdan kelib chiqadi. Erkin harakat qilish va erkin qaror qabul qilish esa shaxsiy va axloqiy javobgarlikni belgilashning eng muhim shartlaridan biri, xolos. Oddiy hayot oqimidagi insonlar, davlat xizmatchisidan farqli ravishda, o'z xatti-harakatlari va qarorlarining oqibatini o'zlari his qiladilar. Ammo davlat xizmatchisi qarorlarining natijasini davlat va jamiyat birdek his qiladi, chunki qarorlar ijtimoiy taraqqiyot yo'nalishiga ta'sir ko'rsatadi.

Davlat va jamiyat boshqaruvi va hayotida adolat, erkinlik muammolari bilan birga javobgarlik, xususan, ijtimoiy javobgarlik masalasiga sharq va g'arb mamlakatlarida e'tiborning kuchayishi o'rta asrlarga borib taqaladi. Qizig'i shundaki, bular hozirgi dunyoning ham asosiy muammosiga aylanib ulgurgan. Demak, bu muammo hozirga qadar to'liq yechimini topmagan. Zamonaviy ilm-fan nuqtai nazaridan qaraganda ijtimoiy javobgarlikning davlat xizmatchisi faoliyatidagi o'rni masalasi ayni vaqtning o'zida ham amaliy ahamiyatga ega, ham jiddiy tadqiqot mavzui hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Muhammadjonova L. A. Davlat xizmatchisi etikasi va imiji: O'quv qo'llanma. – T.: Universitet, 2017. – B. 16.
2. Mirboboyev B., Husanov O., Begmatov A. O'zbekistonda davlat xizmati tashkil etishning tashkiliy huquqiy masalalari. – T.: Akademiya, 2005. – B. 114.
3. Qirg'izboyev M. Fuqarolik jamiyati institutlari. – T.: Akademiya, 2006. – B. 31.
4. Катрич М.А. Правовое государство и гражданское общество как неотъемлемые атрибуты взаимодействия власти и населения // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС. – № 1. – 2003. – С. 102.

⁸ Гусейнов А.А. Античная этика. – М., 2003. – С. 85.

⁹ Гусейнов А. А., Иррилиц Г. Краткая история этики. – М., 1987. – С. 335.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.